

YÜKSEK ÖĞRETİMDE HUKUK ve SİYASİ İLİMLERİN DEĞERİ

Prof. Dr. Yavuz ABADAN

Hukuk ve siyasî ilimler öğretimi ile güdülen gayenin büyük değer ve önemi, her türlü tereddüdün dışındadır. Gerçekten her iş ve müessesede olduğu gibi, hukuk ve siyasî ilimler öğretiminde de gaye, bir yandan gerek tedris faaliyetinin, gerek bu maksatla kurulmuş olan teşkilâtın sebep ve hikmeti vücudunu belirtmeye yarayacak, diğer yandan ise öğretim konusunun muhteva ve metodunu tâyine müessir olacaktır.

Önce hukuk öğretiminin gayelerini tesbite çalışırken, üzerinde ehemmiyetle duracağımız bir nokta, hukuk bilgisinin her zaman ve mekânda hemen herkes için lüzumlu kabul olunan üniversal ve beşerî bir karakter taşıması ve hukuk adı altında toplanan bilgi dallarının muhteva ve metodca birbirinden farklı çeşitliliğidir.

Bu yüzdendir ki hukuk bilgisi, rehberlik ile birlikte, klâsik çağdan beri Yunanca «Paidaia», Lâtince «Humanitas» kavramının karşılığı olan umumî kültür ve bilgi mevzuu sayılarak insanın manevî varlığına şekil veren, eşyayı tanıma, sosyal münasebetlerde esas ve özü kavrama, topluluk içindeki vazife ve sorumluluklarda aklî ve insanî'yi gerçekleştirme ehliyet ve kudretini kazandıran temel bilgi değerini kazanmıştır. Bu telâkki *Grotius*, *Jean Bodin* başta olmak üzere bütün Yeniçağ hümanistlerince de benimsenmiştir. *Goethe* ve *Pascal*'ın «insanla birlikte doğan değişmez hukuk idealine» iştiaqları, gençliğinde «*Digesta*» yı «Şeytanın İncili» diye yeren şair *Heine*'nin, sonunda «Hukukla aklî bir evlenme» zaruretini duyması, bu telakkinin inkâr götürmez delilleridir. Bu durum, hukuk öğretimine, zaman ve mekâna göre değişen hedefler dışında ve üstünde beşerî bir gayenin hâkimiyetini gösterdiği cihetle, hem devrimizde hukuk öğretiminin gayelerini tesbite çalışanların vazifelerini güçleştirmekte, hem de gayesi ne olursa olsun, her türlü hukuk tedrisinin sağlam bir umumî kültüre dayanması zaruretini belirtmektedir.

Diğer yandan hukukla ilgili bilgi kolunun müsbet, tarihî, manevî, normatif ve felsefî ilim dalları arasında dağılması, muhteva ve metodları birbirinden farklı bu sahaların öğretimine müşterek bir gaye izafesini imkânsız kılmaktadır. Gerçekten hukukî bağılıkların sosyal illet ve kanunlarını araştıran ve müsbet ilimler metodolojisine bağlı hukuk sosyolo-

jisi ile, hukuk tarihi, hukuk dogmatigi, hukuk siyaseti ve hukuk felsefesi öğretim ve araştırmalarının bir çatı altında birleştirilmesi mümkün olsa bile, tek bir gaye etrafında toplanması, işin mahiyetine olduğu kadar güdülen maksada da aykırı bir hareket olur.

Hukuk öğretiminin gayelerini isabetle tesbit bakımından dikkat edilmesi gereken üçüncü nokta, tedrisi ile ancak vasıtalı alâkası bulunan müessesevî faktör ve hususiyetlerdir. Bunlar, umumiyetle hukukî ve ilmî olmaktan ziyade, siyasî ve gaî mahiyet taşıyan bir takım problemlerin hesaba katılmasını gerektirir. Bu meselelerden belli başlıları şunlardır :

1 — Öğretim müessesesinin malî kaynakları : Devlet bütçesinden, hususî şahıs teşebbüs veya tesisler tarafından finanse edilme keyfiyeti,

2 — Müessesenin ilmî, idarî ve malî muhtariyeti veya bağıllık derecesi,

3 — Müesseseye giriş şartları : Diploma ve tahsil derecesi, muayyen bir lisan bilgisinin veya bazı hususî şartların aranıp aranmaması,

4 — Müesseselerin çeşitliliği : Öğretimin Fakülte ve mekteplerce, yahut barolar, ticaret odaları, sendikalar gibi kooperatif meslekî teşekküllerde ifası,

5 — Öğretim üyelerinin vasıfları : Öğretim yetkisinin sadece akademik kariyer mensuplarına inhisar etmesi, yahut tatbikatta tecrübe görmüş elemanların da tedris vazifesiyle görevlendirilmesi..

Bu şıklardaki ihtimal ve imkân değişikliklerinin, hukuk öğretimi gayelerinin tesbitine esaslı şekil ve ölçüde tesir edeceği izahtan varestedir.

Bu mülâhazalar ışığında belli başlı batı memleketlerinin programları ile Türkiye'nin ihtiyaç ve tecrübelerini de gözönünde tutarak, mukayese li bir görüşle hukuk öğretiminin gayelerini aşağıdaki üç esas etrafında toplamak istiyoruz. 1956 yılı Eylûlünde Barcelona'da toplanan mukayeseli hukuk kongresinin Profesör *Zweigert* ile *Eisenmann*'ın raportörlük ettiği hukuk öğretimi komisyonunda bunlardan yalnız ilk ikisi üzerinde durulmuştur.

A — Hukuk öğretiminde ilk akla gelen gayenin, muayyen spesifik hukukî faaliyet ve görevleri başarı ile ifaya elverişli ve ehliyetli meslek adamları yetiştirme mihrakına teveccüh etmesi tabiidir. Hukuk alanında vücutlarına ihtiyaç duyulan teknisyen ve pratisyenleri yetiştirme maksadı ile öğrencileri hâkimlik, avukatlık, müşavirlik gibi pratik kariyerlere hazırlamayı esas hedef tutan bu sistemde ilmî ve tatbiki bilgilere ön plânda yer verilir. Buna göre meslekî saha ile sınırlı öğretim konusu, millî hukuk kaidelerinden ve nihayet milletlerarası hukuk hükümlerinin tat-

biki iç hukukça benimsenmiş esaslarından ibaret pozitif hukuk olmak gerekir.

Özel hukuk tedrisatına daha geniş ölçüde yer vermesi tabii bulunan böyle bir gaye ve sistemin, Üniversitelerden ziyade meslekî teşekküllerin rağbetine mazhar olması ve öğretim fonksiyonunun tatbikatta yetişmiş elemanlara tevdi edilmesi ihtimali galiptir. Bununla beraber geçici ve âcil ihtiyaçları karşılamak üzere muayyen bir Devletin de bu gayeyi ön plâna alan müesseseler kurması mümkün ve vâkidir. Nitekim 1924 de faaliyete geçen Ankara Hukuk Fakültesi, İsviçre'den iktibas olunan yeni Türk Medenî Kanununu tatbik edecek elemanları yetiştirme pratik gayesiyle kurulmuştu.

Ancak, hukukla ilgili bir mesleğin başarı ile ifası bakımından, pratik bilgilerin inkâr götürmez değer ve önemi üzerinde ısrar etmekle, bunların tek başına yeterliğini kabule de imkân yoktur. Sistemli ve metodlu bir şekilde de olsa sadece müsbet hukuk hükümlerini beklemekle yetinen bir meslek adamının, bir kanunşinas olması mümkünse de bir hukukşinas olması muhaldir.

Halbuki hukukun esas fonksiyon ve gayesini teşkil eden adaletin gerçekleşmesi, müsbet kaideler bilgisini aşan üstün bir hukukî ve ilmi formasyona ihtiyaç gösterir. *Kant* ile birlikte, «adalet güneşinin battığı yerde insan olarak yaşamamanın manâsızlığına» kâni isek, hukukun tatbiki ile görevli meslek adamlarının da, kutsal misyonlarının şerefi ile mütenasip bir sorumluluk altında bulduklarını kabul etmemiz zarurîdir. Hazreti Muhammedin «bir saatlik adalet hizmeti yetmiş yıllık ibadetten hayırlıdır» vecizesi adaleti gerçekleştirme görevinin gerektirdiği yüksek vasıflar hakkında yeter bir kanaat verecek açıklık ve kuvvettedir.

Eski Çekoslovak Cumhurbaşkanı *Masaryk*, adaleti «insaniyetçiliğin matematiği» diye vasıflandırırken, adaletin ancak insan vicdanı ile idrâkinin en asil davranışlarını belirten ahlâkîlik ile mantıklılığın mesut bir sentezi halinde tecelli ve tahakkuk edebileceğine de işaret etmektedir. Bu bakımdan adalet hizmetinin iyi bir vicdan ve kafa terbiyesi görmüş, sorumluluğunu müdrik hakim hukukçulara tevdiine menfaat ve zaruret vardır.

Diğer yandan içtimaî hayatta gerçekleşmesi matlup olan adalet, objektif bir kıymet ölçüsü ve bir tevzi ve müvazene prensibi temsil etmekle beraber, muayyen bir memlekette cari tarihî tekâmülün mahsulü muayyen ve müşahhas bir hukuk nizamının zamana, mekâna, hattâ tarafların hususiyetlerine göre muhtevası değişen izafî bir hak ve adalet tasavvurudur. Bunun her münferit hal ve münasebette isabetle tâyini, o devre hâkim sosyal, siyasî, ekonomik şartlarla, taraflar durumunun bütün derinlik

ve inceliği ile bilinmesine bağlıdır. Bu hal, adalet hizmetinde bulunanların, hukuk dışı ne gibi bilgilerle mücehhez olmaları gerektiğini göstermektedir.

Bundan başka halen Türkiye'de olduğu gibi belli başlı Avrupa memleketlerinde de hukuk tahsili yapanların mühim bir kısmı, idarî veya malî hizmetlere intisap etmekte, iktisadî teşekküllerle ticarî ve hususî teşebbüslerde çeşitli vazifeler yüklenmektedir. Federal Almanya'da ve kısmen Fransa'da idarî makam ve memuriyetler, âdeta hukukçuların inhisarı altındadır. Hukuk doğmatığı mefhumu içinde toplayabileceğimiz sırf millî ve müsbet hukuk kaidelerini öğrenmekle yetinen kimselerin, bahsi geçen bütün görev ve hizmetleri ehliyet ve liyakatle yürütebileceklerini sanmak boş bir hayale kapılmak olur. Nitekim başlangıçta sadece tatbikatçı hukukçular yetiştirme gayesiyle kurulmuş bulunan Ankara Hukuk Fakültesi, bu mülâhazalara dayanarak daha ilk faaliyet gününden itibaren nazari branşları, hattâ ekonomi, istatistik, siyasî tarih gibi civar bilgi dallarını programı içerisine almıştır. ?

B —Muhakemelerini bu düşüncelerin ışığı ve istikametinde işletenler, hukuk öğretiminde esas gayenin, bütün pozitif hukuku tanıyan ve bilen kanunşinaslardan ibaret pratisyenler değil, hukukî mantığa uygun düşünerek metodik ve sistematik bir bilgi bütünü ile hukukî fenomenleri kavrayıp isabetli bir hal şekline ulaştırmaya ehliyetli hukukçular yetiştirmeye yönelmesi gerektiğini ileri sürerler.

Gerçekten bir hayat nizamı ve beşerî münasebetleri tâyin eden kaideler olarak, mihrakı hukuk üzerinde toplanan hakikî bir bilginin, devrimizde ilgi alanı dışında kalan herhangi bir sosyal vakıa ve problem olmaz. Bu sebeple gerçek hukukçu, cemiyet ve devlet hayatı sahasında karşılaşacağı yeni supra ve metajüridik meslekleri de halle yarayacak bir formasyona sahip olmalıdır. Böyle bir ilmî formasyon ise, sırf hukukî olmıyan konulara da geniş bir yer ayıran nazari ve umumî bilgiler esasına dayanır.

Hukuk öğretiminin esas gayesini nazari bilgiler mihrakına teksif eden bu ikinci sistem, hukuk alanında teferruat ve normlardan ziyade, bütünü ve prensiplerin bilgisine önem verir. Lojik, fenomenolojik ve deontolojik araştırmalarla hukukun mahiyet ve kıymetini aydınlatma ve ideal bir cemiyet nizamının temel prensiplerini belirtme yolundan, çeşitli sosyal problemlere ait çözüm imkânlarını inceleyen hukuk felsefesi, hukukî hastalıkların teşhis ve tedavisi bilgilerini ihtiva eden hukuk sosyolojisi ile hukuk siyaseti gibi nazari bilgiler, bu sistemin en çok rağbetine mazhar olan hukuk bilgisi dallarıdır. Böylece teorik ve ilmî formasyonu ana gaye olarak benimseyen bu ikinci sistem, pratik kabiliyet ve

bilgilerin geliştirilmesi hususunu, tahsilden sonraki tecrübî hayat safhasına bırakma kararı ve eğilimindedir.

Bu izahattan anlaşılacağı üzere ikinci sistemin istihdaf ettiği gayeyi gerçekleştirme hususu, sadece Üniversiteleri ilgilendirmektedir. Mekteplerle barolar ve sair gibi öğretim teşekküllerinin, konunun sırf pratik ve mahallî cephelerini işlemeleri tabiidir. Buna karşılık modern Üniversitelerin, bir yandan en yüksek öğretim kademelerindeki seçkin aydınları umumî ve nazarı bilgileri teçhiz ettikleri, öte yandan bu öğretimin kısır ve verimsiz bir hâle gelmemesi için ilmî araştırmalara giriştikleri herkesçe bilinen bir gerçektir.

Hukuk Fakülteleri mensup buldukları Üniversitelerin bu çifte görevini gerçekleştirme maksadı ile, öğrencilerine hukuk alanında ilmî araştırma için gerekli metod ve bilgileri öğretim yolu ile benimsetmeye, genç araştırmacıların kabiliyetlerini geliştirmek üzere, bunlarla profesör ve öğretim üyeleri arasında devamlı temaslar sağlamaya, seminer ve kur pratiklerde ilmî derinleşmeye yönelmiş bir atmosferin yaratılmasına çalışmaktadırlar ve çalışacaklardır.

C — Herhangi birini tercih bakımından kesin bir karara varılmaksızın üzerinde münakaşa edilen bu iki sistem dışında hukuk öğretimine hâkim olmasını temenni ettiğim üçüncü ana gaye, iyi ve faziletli vatandaşların yetiştirilmesidir. Hukuk öğretiminin, Siyasal Bilgiler gibi mücavir ve kardeş fakültelerle alâka ve irtibat mihrakını teşkil eden bu ana gaye, kanaatımıza göre devrimiz için de demokratik hayat nizamına intibak zaruretinin telkin hattâ empoze ettiği bir kategorik emperatif mahiyetini taşımaktadır.

c

Her devirde siyasî terbiyenin, hukukî zihniyet ve adaletle kopmaz bağlılığını göstermek için ilk çağın klasik filozoflarına kısa bir göz gezdirmek kâfidir. *Protagoras*'a göre, hikmetin «Sophia» esası, iyi vatandaş ve devlet işlerinde söz ve fiil ile müessir olma kudretinde kâmil insan yetiştirmektir. Vatandaşlık ehliyet ve gayreti, terbiyenin esas hedefidir. Bu hedefe ulaşmayı sağlayacak müsbet bilgilerin başında hitabetle hukukçuluk yer alır.

Akademie'sinde okuttuğu Siyaset «Politeia» dersinde «devrinin insanlarını mütemadiyen kaymakta olduğu uçurumdan çekip yükseğe çıkarmak» hedefini güden *Plato*, «vatandaşlık vazifesinin 'arete', âmme hizmetinde fikrî - ahlakî eğitim olduğu» ve «devlet hayatındaki faziletin, adalette tecelli ettiği» esasından hareket eder.

Ona göre, bütün siyasî faziletler gibi onların başı olan adalet de öğrenilebilir ve öğretilir. «Adalet, hikmet ve faziletle müterafik oldu-

ğundan adaletsizlikten kuvvetlidir.» Cebir ve tahakküm ile adaleti ihlâl eden cemiyet payidar olamaz. Adalet ahenk ve huzur yaratır. En mükemmel Devlet şekli, adalete dayanır.

Adaleti gerçekleştirmenin esas şartı, âmme hizmetinde ve hükûmet başında olanların ne yapabileceklerini, neler yapma zorunda olduklarını ve neler yapmaları gerektiğini öğrenmeleridir. Siyaset, insanlara bu bilgileri veren ilmî vasıtaadır. Bu bakımdan Devlet ve idare hüneri akıl ve hikmete dayanır.

Gerçek manâda ilmin (felsefe) vazifesi, imtiyaz yaratmaksızın kitleyi kalkındırarak aydınları yetiştirmektir. «Devletlerin ve bizzat insanlığın hayatındaki sefalet ve fecaat, ancak filozoflar hâkimiyeti ele almaları yahut kudret sahiplerinin hakikî felsefeyi kalpten benimsemek suretiyle ilim ile siyasî kudretin birleşmesi halinde sona erecektir» (Politeia 473, C.).

Bunlara Fransız inkılâbının ideolojisini yapan J. J. *Rousseau*'nun şu sözlerini de katalım : «Hürriyetsiz vatan, faziletsiz hürriyet, vatandaşsız fazilet olamaz.» «Vatandaşı yetiştirir ve yükseltirseniz herşeyi sağlamış olursunuz. Bu ise kolay bir iş değildir.»

Demokratik hayat nizamının gerçekleşip kökleşmesinde bilgisi vicdanının emrinde âkil ve hâkim hukukçulara teveccüh eden şeref ve mesuliyet payını tebarüz ettirebilmek için tarihin safihelerini çevirmeğe de lüzum yoktur. Bugün de dünya parlamentolarını dolduran, yüksek idarî, siyasî ve malî makamları işgal eden hukukçuların sayısını gözönünde bulundurmak kâfidir. Bunun dışında da her hukukçu aydın, içinde bulunduğu çevrenin fikrî ve siyasî liderliğini yapma ödevindedir. Bu ödevin ifası bakımından hukuk öğretiminde üçüncü ana gayeye bağlı olarak, *siyasî ilimlere* verilmesi gereken yerin önemi âşikârdır.

Hukuk öğretimine ait bu üç ana gayeyi tesbit ettikten sonra bunlardan herhangi birinin tek başına hâkim olduğu bir Hukuk Fakültesine dünya yüzünde rastlanamayacağını da belirtmek gerekir. Gerçekten bu sistemlerden sadece herhangi birine dayanan hukuk öğretimi, tek başına, tam ve başarılı bir hukukçu yetiştirmeye elverişli değildir. Bu sebeple her üç gayeyi de telif edecek karmaşık bir sisteme ulaşma zarureti doğmaktadır.

Ancaak bu takdirde de karşımıza öğretilmesi lüzumlu malzeme (matière) nin taşınmaz derecede yüklülük ve fazlalığı problemi çıkmaktadır. Bu konuda bir fikir edinmek için, memleketimizde altı sönestr süresince haftada beş saat Medenî Hukuk öğretimi yapan meslekdaşlarımızı-

zın da, programlarını bir türlü tamamlayamadıklarına dair devamlı şikâyetlerini düşünmek kâfidir. Bunun karşısında meselâ iki sömestr içinde haftada iki saatlik ders çevresine cihan ve Türkiye Hukuk Tarihi'ni sığdırma zorunda olan meslekdaşın karşısında bulunduğu imkânsızlığı hesaplamak kolaydır. Memleketimizde hukuk öğrencilerinin, bugün de aşırı sayılabilecek yüklerini arttırmaksızın üç ana gayenin ahenkli ve verimli bir şekilde uzlaştırılması, programlarda bazı hafifletme ve ayarlamalar yapılmasını gerektirmektedir. Bu konunun tahlili, tesbit edilen gayelere göre hukuk öğretiminin muhtevasını tesbit ve tâyin hususuna taallûk ettiği cihetle, bu yazıda tetkik sahamızın dışında kalmaktadır.

Devrimizde hukuk öğretiminin gayeleri korunsunda son olarak mühim bir noktaya kısaca temas etmeden geçemiyeceğiz. Modern endüstri cemiyetinde tekhnocratie, akademik hürriyetlerle manevî ilimlerin mevcudiyetini tehdit eden bir temayül yaratmaktadır. Dikkate şayandır ki bu cereyanı körükleyen hava, Yale Üniversitesi Rektörü A. Whitney Griswold'un işaret ettiği gibi, sekiz yüz yıl önce hümanist öğretimin meşalesini ateşlemiş olan Avrupa her gün daha kuvvetlenmektedir.

Daha geçenlerde Heidelberg'li psikosomat uzmanı Profesör Ar. Alexander Mitscherlich, eski dünyada manevî ilimlerin ihtiyarlama yüzünden tabii ölümle karşı karşıya buldukları tehlikesine işaret etmiştir. Bu teşhisin tahakkuku halinde Ch. Beudant'ın «En geniş mânasiyle hürriyet ilmi» diye vasıflandırdığı hukuk başta olmak üzere, bütün manevî ve siyasî ilimler ya ölüme, yahut da teknokrasiye intibak esaretine mahkûm olacaktırlar.

Bereket versin ki bu karmasar falcılığa karşı şiddetli tepki, pragmatik dünyadan geliyor. Bu konuda Amerika'nın bir numaralı teknoloğu olan Dr. Killian'ın düşüncesi bilhassa ümit vericidir. Memleketin en büyük teknolojik öğretim ve araştırma müessesesinin başında bulunan Beyaz Saray'ın ilmî müşaviri Dr. Killian'a göre, «Birleşik Amerika hümanist kültüre sıkı sıkıya bağlı kalmalı» ve «Fiziki ilimlerle mühendisler lehine yapılan baskının diğer alanlardaki büyük kabiliyetleri imha etmesine aslâ müsaade» etmemelidir.

Bundan devrimizde hukuk ve siyasî ilimler öğretimi için çıkarılacak hayatî önemi haiz netice, Fakültelerimizin tam bir hüviyet içinde, hümanist geleneğe uygun olarak, sadece gereği, hak ve hakikatı araştırma; öğrencilerin insanî değer ve kabiliyetlerini geliştirme fonksiyonuna bugün her zamandan daha derin bir sadakat ve kesin bir azim ile devam etmeleridir. Gerçeği ve hakikatı araştırma hürriyeti, endüstriyel teknolojik veya siyasî ideolojik kudret önünde diz çöktüğü gün, yalnız Üniversiteler hikmeti vücutlarını kaybetmekle kalmazlar; aynı zamanda insanlık,

Dente'nin cehenneme düşenler için tesbit ettiği âkibete yani bütün ümitlerini kaybetmeğe mahkûm olur.

Modern endüstri cemiyetinde, hayatın büsbütün maddîleşip, fikrin tamamen mücerretleşmesinden doğan bir zihniyet karışıklığı, manevî ilimlerle akademik hürriyetlere karşı bazı haksız ithamların yükselmesine sebep olmaktadır. Atom, hidrojen bombalarını, sputnik, kâşif ve Vanguard'ları saran soğuk ve korkulu hayranlık, ilmin vehmini yaratmaktadır. Gerçek halde bu kabil tereddütlerin, bu teknik icadların keşfine değil, onların kötüye kullanılması ihtimaline teveccüh etmesi gerekir. Bu bakımdan kötülüğü önleyici tanzim faaliyetlerinin, yine de normatif ve siyâsî ilimler sahasından gelmesi zarurîdir.

Zira bahsi geçen icatların, insanlığın hayrına değil, şerrine kullanılması hiç bir zaman kâşif veya ilim adamlarının mesuliyet hanelerine kaydedilemez. Bunun sorumluluğu ilmin neticelerinden cemiyet ve Devletin gayelerini gerçekleştirme hususunda faydalanacak siyaset ve hükûmet adamlarına teveccüh etmektedir. Bu bakımdan da siyaset ve hükûmet adamlarına hak ve adalet duygusunu aşılacak, fikrî olduğu kadar vicdanî ve ahlakî olgunluğun temeli olan hikmeti telkin edecek öğretim ve terbiye müesseselerinin medeniyet ve insanlığın kader ve istikbalinde oynayacakları rolün büyüklüğü, bir kerre daha bütün açıklık ve kesinliği ile dikkate çarpmaktadır.